

ελαττώματα περιγελοῦσαν καὶ στοὺς δύο ποιητῆς τοῦ στίχου καὶ τῆς δράσης, ἐμοίραζαν βραβεῖα. Γιὰ τοῦτο καὶ ὁ Τούλιος «κάτοπτρο» τῶν συνηθειῶν τίς εἶπε, κατ' εἰκόνα τῆς ἀλήθειας ζωντανή, μὲ ταίρι τῆς μονάχα στὴν ἱστορία. Κοιτάξτε λοιπὸν καὶ κρίνετε ἂν αὐτὴ ἢ κωμωδία δὲν ἀξίζει δόξα καὶ μεγαλεῖα. Ὅμως θαρρῶ πῶς κίβλας τὸ σκεφτήκατε: "Ἄλλο δὲν ἔκανα ὡς ἐδῶ, παρὰ διβλία γνωστὰ νὰ μεταφράζω καὶ νὰ σᾶς ζαλίζω περιγράφοντας τὴ μπερδεμένη ἐτούτη μηχανή. Πιστέψτε ὅτι ἔπρεπε στὴ μνήμη σας νὰ φέρω κατὶ ἀπ' ἄλλα τοῦτα, κ' ἔτσι νὰ δεῖτε πῶς μοῦ γυρεύετε τὴν Τέχνην νὰ σᾶς γράψω γιὰ τὸ πῶς γίνονται στὴν Ἰσπανία οἱ κωμωδίες, ὅταν ἄλλες ὅσες γράφονται ἀντίθετες εἶναι στὴν Τέχνην. Τί θέλετε λοιπὸν νὰ σᾶς πῶ, ὅτι ἀπὸ δῶ κ' ἐμπρὸς θε νὰ ἴναι, καὶ νὰ παραβλέψω θέλετε τὰ παλιὰ καὶ πάλι νὰ μιλήσω λογικὰ ζητᾶτε ἀπὸ τὴν πείρα πού ἔχω καὶ γιὰ τὴν τέχνην μοῦ γυρεύετε νὰ βγάλω κρίση σωστή, ἀφοῦ ἢ Τέχνην λέει τὴν ἀλήθεια πού ὁ ἄξεστος διαψεύδει στὴ στιγμή; Ἄν τέχνην ζητᾶτε, ἄντρες μεγαλοφυσέστατοι, διαβάστε τοῦ πολυσοπύδαστου Ὀυγκιανοῦ τὸ Ρομπορτέλο, μάθετε τί λέει ὁ Ἄριστοτέλης, κ' ἰδιαιτέρα ὅσα γράφει γιὰ τὴν κωμωδία, κοιτάξτε κι ὅσα σ' ἄλλα πολλὰ διβλία εἶναι σκορπισμένα, μᾶς κι ὅτι γιὰ τὴν τέχνην ξέρουμε λίγα εἶναι καὶ σκοτισμένα.

Ἄν γιὰ τίς κωμωδίες πού σήμερα παίζονται τὴ γνώμη μου ζητᾶτε, ἂν γι' αὐτὲς πού ἀναγκαστικὰ ὁ κόσμος μὲ τοὺς νόμους τοῦ χρέος ἔχει νὰ στεριώσει τὴν ταπεινὴ αὐτὴ χίμαιρα πού εἶναι τῆς κωμωδίας τὸ τέρας, θε νὰ σᾶς πῶ, μὲ τὸ συμπάθειο, αὐτὰ πού κατέχω, μᾶς καὶ χρέος μου εἶναι ἀκριθὸ νὰ ὑπακούσω ὅποιον ἔχει τὴ δύναμη νὰ προστάξει κ' ἔτσι, χρυσῶνοντας τοῦ ἄξεστου τὴν πλάνη, θε σᾶς τὸ πῶ τί λογῆς ἐγὼ θε τίς ἤθελα νὰ εἶναι, κι ἀφοῦ δὲ γίνεται τὴν τέχνην ν' ἀκολουθήσω, μιὰ μέση λύση γιὰ νὰ βρῶ θε νὰ τοιμήσω. Διαλέξτε τὴν ὑπόθεση δίχως ἔγνοια (παραβλέποντας κάθε κανόνα) γιὰ βασιλιάδες, ἂν καὶ μὲ τοῦτο ἔγνοιά πῶς ὁ συνετὸς ὁ Φίλιππος καὶ βασιλιάς τῆς Ἰσπανίας, σὺν εἶδε στὴν κωμωδία βασιλιάδες, πολὺ ἐχολώθη, πράμα πού σημαίνει πῶς, ἢ ὅτι ἢ κωμωδία ἦταν ἀντίθετη στὴν Τέχνην, ἢ ὅτι τῶν ἀφεντάδων τὴ με-

γαλοσύνη δὲν πρέπει νὰ τὴν παρασταῖνουμε στῆς πλέμπας τὴν ταπεινοσύνη· πράμα πού μᾶς κάνει νὰ ξαναγυρίζουμε στὴν παλιὰ τὴν κωμωδία ὅπου βλέπουμε πῶς ἔβαλε Θεοὺς ὁ Πλάυτος, ὅπως στὸν Ἄμφιτρώνα του ἔκανε μὲ τὸ Δία. Κι ὁ Θεὸς ξέρει πόσο τοῦτο νὰ τὸ δεχτῶ μὲ θαρραίνει, ἀφοῦ ὡς κι ὁ ἴδιος ὁ Πλούταρχος μιλώντας γιὰ τὸ Μένανδρο δὲ σακμαπάξει κι αὐτὸς πολλὰ ἀπ' τὴν ἀρχαία κωμωδία. Καὶ μιὰ πού τόσο στὴν τέχνην πισσοδρομοῦμε καὶ τόσες στὴν Ἰσπανία τῆς κάνουμε ζημιές, ἄς κλείσουν οἱ πολὺπειροι τὸ στόμα δίχως ξεσυνερισιές. Τραγικὸ καὶ κωμικὸ νὰ ἴναι μπερδεμένα, κι ὁ Τερέντιος μὲ τὸ Σενέκα ἀντάμα, κι ἄς μοιάζει τῆς Πασφάης ἄλλος Μινώταυρος, τοῦτο θε νὰ ἴναι σοβαρὸ, τ' ἄλλο ἀμέσως γελοῖο, γιὰ τὴν ποικιλία πολὺ τὸν κόσμο εὐχαριστεῖ· χῶρια πού σὲ τοῦτο δείγμα τῆς ἀπράνταχτο μᾶς δίνει ὅλη ἢ πλάση πού τὴν ποικιλία τῆς αὐτῆ ἀπ' ὁμορφιά τὴν ἔχει φτιάσει. Τὸ νοῦ σας ἢ ὑπόθεση νὰ ἔχει μιὰ μονάχα δράση, κι ἐπεισοδιακὸς ὁ μῦθος τῆς νὰ μὴν εἶναι, θέλω νὰ πῶ, νὰ μὴν εἶναι μπλεγμένους μ' ἄλλα πολλὰ, ἔτσι ὥστε ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ πρόθεση νὰ μὴν ξεμακρύνετε, κι ἀπὸ τὸ σύνολο νὰ μὴν μπορεῖ τὸ ἐλάχιστο νὰ λείψει δίχως ἐτοῦτο πολὺ ν' ἀδικηθεῖ. Ἀπαραίτητο δὲν εἶναι νὰ μὴν περάσει μιᾶς περιόδου διάστημα, ἂν καὶ τέτοια εἶναι ἢ συμβουλή τοῦ Ἄριστοτέλη, ὅμως ἄς παραβλέψουμε, ἀφοῦ χάσαμε σ' αὐτὸν τὸ σεβασμὸ, ὅταν ἀνακατεύουμε τὸ μεγαλεῖο τοῦ τραγικοῦ μὲ τοῦ ταπεινοῦ τὴ φτήγεια. Ἄς περάσει λοιπὸν ὅσο γίνεται πιδὸ λίγος χρόνος, ἂν ὁ ποιητῆς δὲ γράφει ἱστορία, ὅπου τότε πρέπει νὰ διαβοῦν τὰ χρόνια, κι ὅπου ἐτοῦτα τὰ διαστήματα μὲ δυὸ πράξεις θε πρέπει νὰ χωρίσει. Ἐκτὸς ἂν εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ κάποιον πρόσωπο νὰ κάνει δρόμο, πράμα γιὰ ὅποιον καταλαβαίνει πολὺ ἐνοχλητικὸ· γι' αὐτὸ ὅποιος καταλαβαίνει ἄς μὴν πάει νὰ δεῖ τὸ ἔργο αὐτό. Ὡ, πόσα ἀπ' αὐτὰ τοῦ καιροῦ τὰ τέρμινα γίνονται καταδικές ὅταν τὰ βλέπεις, ὅταν πρέπει τόσα χρόνια νὰ περάσουν στὸ διάστημα τῆς ψεύτικης μέρας ὅπου γίνεται ἢ δράση. Ἄς μὴ γυρεύουμε λοιπὸν μαθηματικὲς ἀκρίβειες, ὅταν μάλιστα σκεφοῦμε πῶς ἢ ἀγανάκτηση τοῦ καθισμένου Ἰσπανοῦ δὲ μερεῦει ἂν δὲν τοῦ